

University of Groningen

Erwtensoepe zonder worst

Lucardie, Anthonie

Published in:
Socialisme en Democratie

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1990

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Lucardie, A. (1990). Erwtensoepe zonder worst: over de ideologische grondslag van Groen Links. *Socialisme en Democratie*, 47(11), 314-316.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Erwtensoepp zonder worst: over de ideologische grondslag van Groen Links

Paul Lucardie
Medewerker van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen; lid van de Vereniging Groen Links en van De Groenen

Erwtensoepp is, zoals elke Nederlander weet, een dikke groene brij van spliterwten, knolselderij en andere groenten die na uren koken vrij smakeloos is zonder toevoeging van spek en worst. In dit artikel wil ik de stelling verdedigen dat de partij-in-wording Groen Links een ideologie heeft die met dit beeld treffend getypeerd kan worden: ondanks verschillende ingrediënten toch vrij consistent. Helaas is de soep vooral bestemd voor vegetariërs.

Indien we onder 'ideologie' verstaan: een min of meer samenhangende visie op staat en maatschappij, die bovendien bepaalde maatschappelijke belangen articuleert, dan is daar op het eerste gezicht bij Groen Links weinig van te zien. Is er niet veeleer sprake van een ongaar samenraapsel van tegenstrijdige denkbeelden: communisme, evangelisch christendom, libertair socialisme, feminisme, ecologisme en pacifisme? Legt men oude beginselprogramma's van de betrokken partijen naast elkaar, dan vallen de verschillen inderdaad meer op dan de overeenkomsten. De CPN van 1952, de PSP van 1962, de PPR van 1972 en de EVP van 1982 hadden weinig gemeen. Ze zijn echter naar elkaar toegroeid, vooral in de laatste tien jaar. Vergelijkt men bijvoorbeeld de verkiezingsprogramma's van de vier partijen in 1986, dan vindt men veel gemeenschappelijke verlangens: kernwapens het land uit, meer ontwikkelingssamenwerking, kiesrecht voor buitenlandse ingezetenen, verkleining van inkomensverschillen, arbeidstijdverkorting, meer medezeggenschap voor werknemers in bedrijven, kerncentrales sluiten, goedkoper openbaar vervoer. Oppervlakkige overeenkomsten, die diepgaande verschillen in mens- en maatschappijvisie verhullen?

Mensbeeld

Oorspronkelijk koesterden communisten en socialisten een optimistisch, prometheïsch mensbeeld: de mens is evenals Prometheus vrij geboren en tot veel in staat, maar wordt door de heersende machten geketend en gekweld, al zal hij uiteindelijk bevrijd worden. Het traditionele christelijke beeld wijkt daar nogal van af: Adam en Eva werden immers door God geschapen, vervolgens als straf voor eigen zonde uit het Paradijs verdreven en zullen wellicht door Christus' offer uiteindelijk worden verlost. In beide gevallen is er echter hoop op bevrijding van maatschappelijke onderdrukking en ellende. In geen van beide beelden is de mens van oorsprong slecht, maar wel zwak.

Socialisten en communisten koesterden meer vertrouwen in de goedheid van de mens, mits die niet meer uitgebuit en vervreemd zou zijn in een kapitalistische maatschappij. De laatste tijd dringt echter het besef

door dat afschaffing van het kapitalisme geen einde maakt aan onderdrukking en aan milieuverwoesting, dat seksisme en racisme in vrijwel elke bekende maatschappijvorm voorkomen en dat derhalve naast maatschappijverandering ook zoiets als mentaliteitsverandering noodzakelijk is. Prometheus moet uit zijn ketenen bevrijd worden, natuurlijk; maar daarna zou hij in een mannenpraatgroep zijn eigen macho-gedrag (fixatie op fakkels) eens ter discussie moeten stellen.¹ Veel christenen hebben intussen juist oog gekregen voor maatschappelijke misstanden en onderdrukking; Adam moet niet alleen biddend op zijn Verlosser wachten, maar Zijn Koninkrijk op aarde reeds voorbereiden.

Het Groen Links manifest *Het begin van de toekomst* biedt dan ook moeiteloos een synthese van beide benaderingen. 'verandering van machtsstructuren en mentaliteiten' is nodig om een maatschappij te bereiken waarin 'iedereen in gelijke mate een zo groot mogelijke vrijheid heeft om zich te ontplooiën' en bovendien solidariteit bestaat tussen mensen onderling en tussen mens en natuur.²

Maatschappijvisie

Hoe die gewenste maatschappij er precies uit moet zien, laat Groen Links wijselijk wat in het vage. De meningen tussen en binnen de vier betrokken partijen lopen hier nog vrij ver uiteen. Toch vindt ook hier enige toenadering plaats tussen voorstanders van plan-economie en socialisatie enerzijds en verdedigers van markteconomie en memobedrijven anderzijds. Tot begin jaren tachtig hanteerde de CPN een nogal schematische marxistische theorie, maar in haar partijprogramma van 1984 bleef daar weinig meer van over dan de stellingen dat het kapitalisme op zijn grenzen stuit, dat monopolies gesocialiseerd moeten worden en dat de arbeidersklasse in de strijd tegen het kapitalisme 'een essentiële rol' speelt.³

De PSP ging tot voor kort veel verder in haar socialisatieplannen – 'tot en met de laatste ijscober' – maar sinds 1986 staan ook die ter discussie. De Pacifistisch-Socialisten willen nu alleen grootschalige of strategische bedrijven socialiseren, onder zelfbeheer van de werknemers. Ze accepteren het marktmechanisme, maar alleen in combinatie met een democratische en globale planning – ook met het oog op de ecologische grenzen van onze economie.⁴

Marxistische opvattingen, die in de jaren zeventig ook in de PSP vrij dominant waren, zijn daar intussen onherkenbaar vermengd met feministische, libertaire en ecologische denkbeelden. Binnen de PPR spraken ze altijd hoogstens een minderheid aan, bij de EVP vrijwel niemand. Deze partijen neigden vanouds meer naar een ethische maatschappijvisie, waarin kritiek op kapi-

talisme en socialisme uitmondde in pleidooien voor 'een Derde Weg', die zou bestaan uit radicale democratisering, coöperatie, meer solidariteit en een minder materialistische mentaliteit.⁵ Het kapitaal zou zijn macht moeten afstaan aan werknemers, waarbij bijvoorbeeld aandelen (met zeggenschap) veranderd worden in obligaties (zonder zeggenschap).⁶ De markteconomie zou niet verdwijnen, maar wel bepaalde – vooral ecologische – grenzen moeten erkennen. Klassenstrijd blijft taboe in deze kringen, terwijl arbeid minder gewaardeerd wordt; EVP en PPR staan dan ook positief tegenover een arbeidsloos basisinkomen, dat bij CPN en PSP op weerstand stuit. Afgezien van dit niet onbelangrijke punt lijken de verschillen in maatschappijopvatting tussen PPR en EVP enerzijds en CPN en PSP anderzijds meer kwantitatief dan kwalitatief: iets meer markt, respectievelijk iets meer planning en socialisatie.

Een gedegen maatschappijanalyse is in het Groen Links Manifest niet te vinden – maar waar nog wel? Groen Links wijst de scheiding tussen arbeid en kapitaal af, maar ook 'nationalisatie of gedwongen socialisatie' van bedrijven (*Manifest*, blz. 11). Logisch gezien blijft dan een markteconomie met arbeiderszelfbestuur als enige mogelijkheid over – of opsplitsing van alle grote en middelgrote ondernemingen in éénmansbedrijfjes, maar dat lijkt me nog minder realistisch. In elk geval moet het bedrijfsleven gedemocratiseerd worden, evenals de rest van de samenleving. Van planning door de staat is weinig sprake meer.

Staatsopvatting

Ook de opvattingen over de staat waren binnen de kleine linkse partijen de afgelopen jaren aan verandering onderhevig. De CPN liep hierbij voorop. Tot de jaren tachtig maakte zij scherp onderscheid tussen kapitalistische en socialistische staten. Staatsinstellingen en ambtenaren stonden feitelijk in dienst van de heersende klasse, de kapitalisten respectievelijk het proletariaat. De Nederlandse staat behoorde uiteraard tot de eerste categorie. Het (multi-nationale) monopolie-kapitaal maakte hier de dienst uit en stelde de grenzen vast voor maatschappelijke hervormingen. In de jaren vijftig ontkende de CPN zelfs het bestaan van parlementaire democratie in Nederland.⁷ In de jaren zestig en zeventig ontpopte zij zich echter tot verbeterd verdediger van dat stelsel, vooral tegen aanvallen van rechts (Boerenpartij, neo-fascisten) maar ook tegen hervormingsvoorstellen van D66 en diens linkse geestverwanten. In de jaren tachtig werd de orthodox-marxistische staats-theorie ook in communistische kring ter discussie gesteld. Neo-marxistische denkbeelden over de 'relatieve autonomie' en het 'klasse-selectieve' karakter van de burgerlijke staat spraken de intellectuelen in de partij sterk aan.⁸ Het partijprogramma van 1984 weerspiegelt die opvattingen: de burgerlijke staat beschermt enerzijds de democratische rechten van alle klassen, anderzijds ook de particuliere eigendom en de ongelijke machtsverhoudingen die daaruit voortvloeien. De parlementaire democratie is noodzakelijk, maar onvoldoende voor het socialisme dat de CPN nastreeft, aangezien het parlement conservatieve krachten beter vertegenwoor-

digt dan progressieve. Een progressieve beweging moet dan ook macht vormen buiten het parlement, in coalities met vakbonden, buurt-comités, actiegroepen en nieuwe sociale bewegingen.⁹

PSP en PPR denken hier nu niet veel anders over. Bij de PSP leefde nog sterker het verlangen naar een vorm van raden-democratie die de parlementaire democratie zou moeten aanvullen en gedeeltelijk vervangen; in bedrijven, buurten en instellingen zouden werknemers, bewoners en gebruikers via raden meer zeggenschap over hun omgeving krijgen dan nu via het parlement. Dit van oorsprong anarchistische ideaal leefde echter meer in de jaren zeventig dan aan het eind van de jaren tachtig.¹⁰ Wel blijft de PSP veel sympathie koesteren voor sociale bewegingen die een 'tegenmacht' vormen tegen de macht van kapitaal, patriërchaat en militarisme. Die sympathie bestaat eveneens bij EVP en PPR – dus ook bij Groen Links als geheel.¹¹

Bij EVP en PPR heeft een marxistische staatsopvatting nooit veel weerklank gevonden, maar wel het streven naar basis-democratie en buitenparlementaire actie als aanvulling op parlementaire democratie.¹² De overheid moet 'zo veel mogelijk aan mensen zelf overlaten', maar tegelijkertijd een 'schild voor de zwakken' zijn.¹³ De spanning tussen die twee doelstellingen hopen PPR en EVP blijkbaar op te lossen door middel van het basis-inkomen dat de staat zonder bureaucratische bemoeienis aan iedere burger zou moeten uitkeren.

De staat dient zich ook in de ogen van Groen Links niet ingrijpend, maar slechts 'voorwaardenscheppend' én 'stimulerend' met de samenleving te bemoeien (*Manifest*, blz. 10). Met deze liberale staatsopvatting heeft het Manifest echter wel veel weerstand opgeroepen. Het verkiezingsprogramma van Groen Links van 1989 leek minder liberaal met zijn voorkeur voor 'niet een glurende maar een sturende staat'.¹⁴ Daarbij dacht men echter ook meer aan indirecte sturing, bijvoorbeeld door middel van ecologische belastingen (groentax), dan aan directe planning en regulering.

Conclusie

Vanuit marxistische en links-socialistische hoek wordt Groen Links niet geheel ten onrechte verweten, gevaarlijk dicht in de buurt van D66 te komen en meer de belangen van yuppies dan van arbeiders dienen.¹⁵ Groen Links geeft overigens toe, haar beginselen te putten uit liberale, christen-democratische en sociaal-democratische tradities (*Manifest*, blz. 4). De liberalen hebben hun beginsel van individuele vrijheid, de christen-democraten hun solidariteit en de sociaal-democraten de gelijke kansen voor allen slechts halfslachtig nagestreefd, in Groen Linkse ogen. Het is de vraag of Groen Links dat beter zou kunnen; maar die vraag laten we hier rusten. Interessanter lijkt me haar visie op de drie genoemde erflaters. Die visie zelf is in wezen liberaal; niet alleen individuele vrijheid, maar ook solidariteit en gelijkheid van kansen zijn immers (links-) liberale beginselen die in elk geval ook D66 aanspreken.¹⁶ Toch wijkt Groen Links op tenminste één wezenlijk punt af van D66. Hoewel de Democraten al twintig jaar milieubehoud hoog in het vaandel voeren, hebben ze het milieu nooit op de eerste plaats gesteld.¹⁷ Groen

Links doet dat wel, in het *Manifest*: 'de mens is er voor de natuur, de natuur is er niet voor de mens' (blz. 8). Daarmee stelt zij zich in feite op hetzelfde standpunt als De Groenen, die zij bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1989 ook op dat punt nog fel bestreed. Economische groei wordt met deze keuze weliswaar niet onmogelijk, maar wel onwaarschijnlijk. Landbouw, mijnbouw en industrie zouden moeten omschakelen van onomkeerbare mechanische productieprocessen naar organische kringloop-processen.¹⁸ Voorlopig verdwijnt zo de spek uit de erwtensoep en breekt een periode van soberheid aan. Daarmee dient Groen Links niet zozeer de belangen van yuppies of van arbeiders, maar van natuurvrienden en -beschermers, biologische boeren en andere (nog) marginale groepen. Een grote partij zal zij daardoor voorlopig niet worden. Vegetarische erwtensoep moet even wennen, al kan ze met verse groenten en kruiden best goed smaken; biefstuk-socialisten zullen er hun neus wel voor ophalen.

Noten

1. Volgens de Helleense mythologie stal Prometheus met een fakkel vuur uit de werkplaats van de god Hefaistos en werd daarop door de goden aan een rots geketend; Marx zag hem als symbool voor de socialistische mens, zie Bart Tromp, 'Karl Marx beschouwde de Russen als semibarbaren en despoten', *Vrij Nederland*, 25 december 1982; en Albert Camus, *L'homme révolté*, Parijs: Gallimard, 1951, blz. 43-44.
2. *Het begin van de toekomst: over uitgangspunten en idealen van Groenlinkse politiek*. Amsterdam: Groen Links, 1990, blz. 4, 13. Deze eerste formulering van een ideologische grondslag is nu volop in discussie en zou in 1991 door een congres behandeld moeten worden.
3. *Partijprogramma van de CPN: machtsvorming voor een socialistisch Nederland*, Amsterdam: CPN, 1984, blz. 35, 43-44.
4. 'Voor een maakbaar socialisme', vastgesteld door het PSP congres van 26 en 27 november 1988, in *Bevrijding*, (1989) nr. 2, blz. 7-18.
5. Bijvoorbeeld in de koersnotitie 'Tot vrede en gerechtigheid geroepen', vastgesteld door het EVP congres op 21 november 1987; zie *EVP-Info*, (1987) nr. 9, blz. 8, en nr. 10, blz. 11. Overigens bestond ook bij de PSP, vooral in haar beginjaren, voorkeur voor een 'Derde Weg' naast kapitalisme en (staats)socialisme.
6. B. de Gaay Fortman en H. Thomas, *De winst van een democratische economie*, Utrecht: Spectrum, 1976, i.h.b. blz. 96-97; voorstellen van deze strekking, 'Naar een democratische economische orde', werden door het congres van de PPR op 14 en 15 november 1975 aangenomen, volgens *PPRAK* nr. 71 (21 november 1975) en nr. 72 (5 december 1975).
7. *De weg naar socialistisch Nederland*, Beginselprogramma

- CPN (Amsterdam, 1952), blz. 20; dit programma werd wel door het partijbestuur maar niet door het congres vastgesteld, zodat formeel nog de Beginselverklaring van 1946 van kracht bleef; daarin drukte de partij zich iets voorzichtiger uit. Zie verder P. Lucardie, 'Van Bolsjewisme naar "Pluriformisme": de recente programmatische vernieuwing van de CPN', *Jaarboek 1984 DNPP*, Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 1985, blz. 61-79.
8. Zie bijvoorbeeld: K. Anders en A. Benschop, 'Burgerlijke staat en democratische weg naar het socialisme', *Komma*, (1980) nr. 2, blz. 103-112.
  9. *Partijprogramma van de CPN*, blz. 14, 69-83.
  10. Vooral in *Voor een werkelijk socialistische politiek: Actieprogramma PSP 1977-1981* (Amsterdam, 1977) blz. 9-10; ook in 'De strategie van de PSP', *Ons genoegen*, 17 september 1983; in het *Verkiezingsprogramma 1986-1990* wordt niet gesproken van raden maar van 'basis-democratie' die in 'een zekere spanning' kan staan tot parlementaire democratie (blz. 4). In het manifest 'Voor een maakbaar socialisme' van 1988 komen de termen 'raden' en 'basis-democratie' niet meer voor.
  11. Uitvoeriger hierover: M. Brinkman, B. Freriks en G. Voerman, 'Klein Links en de nieuwe sociale bewegingen', *Jaarboek 1989 DNPP*, Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, 1990, blz. 163-188.
  12. Bijvoorbeeld in de 'Gespreksnotitie over radicale basisdemocratie: Tot verantwoordelijkheid geroepen' van het EVP partijbestuur, in *EVP-Info*, (1987) nr. 9, blz. 9; in Jan Dirx, *Buiten het Binnenhof: over buitenparlementaire actie*, Amsterdam: PPR Studierichting, 1982; en in *Verzet en vernieuwing: PPR Programma 1986-1990*, blz. 4-7.
  13. *Een kwestie van beschaving: pleidooi voor een ecologische democratie*, PPR beleidsdocument 1989-1993, Amsterdam, 1990, blz. 5. De term 'schild voor de zwakken' herinnert aan de christelijke oorsprong van de toch sterk gesecculariseerde Radicals.
  14. *Verder kijken*, Verkiezingsprogramma Groen Links, 1989, blz. 11.
  15. E.Th.M. Meijer, 'Radicalen socialisten en linkse christenen duiken onder in groene golf', *Namens*, (1989) nr. 8, blz. 41-47; *Achter de zeewering* (Nieuwsbrief van Links Forum) (1990) nr. 2; Links Forum verenigt links-socialisten binnen en buiten Groen Links, voornamelijk (ex) PSP-ers, maar houdt zich meer met theorievorming dan met partijstrijd bezig.
  16. Zo acht B. van den Bos, voormalig vice-voorzitter van D66: 'D66 ook in theoretisch opzicht sterk verwant aan het links liberale denken. Links liberalisme koppelt vrijheid en verantwoordelijkheid immers aan gelijkwaardigheid en solidariteit', in 'Het uiteindelijke gelijk van de democraten 66', *LEF*, (1989) nr. 24, blz. 7.
  17. Zie P. Pot, 'D66: Milieu steeds hoog in het vaandel, maar geen milieupartij', *Idee 66*, (1990) nr. 4, blz. 13-19.
  18. Zie hierover Jan Robert Bloch en Willfried Maier (red), *Wachstum der Grenzen: Selbstorganisation der Natur und die Zukunft der Gesellschaft*, Frankfurt am Main: Siedler, 1984.